

МЛАДАЛАЧКО ПУТОВАЊЕ СА ОЦЕМ СЕРГИЈЕМ ПО МАКЕДОНИЈИ

Успомене са путовања из давнашњих дечачких дана, поготову ако су се догодила са неким од родитеља, могу да прожимају, оплемењују и богате потоњи живот. Понекад су и разлог за нове путешествене подухвате, као и сабирно место сваковрсних присних искустава, сазнања и подстицаја да се још бодрије, одважније и са више истраживачког искуства закорачи новим путевима и незнаним стазама и богазама, до неочекиваних виђења и открића. Русо је на једном месту записао: *Добро видим само оно чега се сећам, а проицљив сам само у успоменама.*

– У најлепшој успомени остало ми је једно скоро дечачко путовање са татом по занимљивој и привлачној Македонији, почетком 60-тих година прошлог века. Кренули смо на тај готово незаборавни пут само он и ја – подвлачи Милан са поносом⁶⁹² и некако посебно наглашава он, у смислу да је отац изабрао баш

692 *Рукописне белешке из разговора са Миланом С. Димитријевићем*, Београд, 6. V 1988. Исказ ауторизован 26. 02. 2016.

њега за свог сапутника. У том поносу потеклом изнутра, било је колико поштовања према оцу, толико и уздржаног самопоштовања.

– На тај пут смо пошли са охридске аутобуске станице, најпре до Гостивара... Нарочито ме је узбуђивало када ми је тата причао и показивао пут који иде долином реке Радике. Градили су га наши Анђелковићи, деда Стојадин са браћом. Уживао сам у вожњи аутобусом и у свим зналачким објашњењима – причао је Милан, са нескривеним задовољством које до данас траје.

– Том приликом су се дуже задржали у Дебру и обишли манастир Свети Јован Бигорски, који је смештен поред бисерних вода Радике, у чаровитом шумском пределу и шаренилу, на стрмовитим падинама Бистре. Уоколо влада ванвременска смирајност и тишина. Ово привлачно древно светилиште у себи таји много више од онога што се запажа у пејзажној лепоти.

– У Гостивару смо остали око пола дана. Понајпре смо прошетали центром града, а онда, ради нумизматике, детаљно обишли све кујунцијске радње, где се још увек, у скрајнутим металним кутијицама, чанчићима, или у неком углу, могао наћи измешан старински новац различите врсте⁶⁹³ – збори Милан непомредније, са мирном одмереношћу, поново проживљавајући понешто од тих момената.

Док су обилазили кујунцијске радње, неке са ћепенцима и великим ђугумима у излозима, или окаченим на довратку, он је посматрао како отац Сергије, не показујући посебно интересовање, пребире по ћасама пуним ситниша а када наиђе на изузетнији „комад“ новца – измеша га са мало вредним ситницама, грошевима, маријашима, и онда све то „узме у шаку, џумле“, уз гомилу безвредних тричарија и пита: „Колко тражиш за ово, да узмем да се деца играју“.

– Гостивар је пре Другог светског рата, због своје лепоте, очуваних старина, дућана, осветљених улица, занатских радњи, са робом и на тротоарима, био познат као *мали Париз* – приповедао ми је јуниор Димитријевић, надугачко и нашироко, удевајућу увек и понеки занимљив, анегдотски детаљ.

– Из привлачног Гостивара, поподне смо пошли у правцу Тетова. Ишли смо кроз богату и плодну равницу Полог, са шароликим њивама испресецаним повртњацима, са ћермовима, обасјаним златастим предвечерњим сунцем⁶⁹⁴ – потанко разлаже Милан како би дочарао нешто од те атмосфере.

– Али нажалост, дрндали смо се једним прастарим, ислуженим аутобусом чији је мотори шофер био вршњак тог димљивог, бректавог возила – шаљиво је запретао и пригушено соптао Милан. – Успут смо често застајкивали, мало-мало па неки квар, силажења, поправке, сипање воде у карбуратор, те да се машина расхлади... И најзад, некако смо стигли у Тетово! – Милан просто одахну.

Пошто су се сместили, мало освежили и предахнули, изашли су у летњу башту да вечерају.

– Лепо се сећам, као да је то било јуче, за нашим столом били су неки туристи, Французи. Тата је са њима одушевљено разговарао, саветовао их је и упућивао шта треба неизоставно да виде у Македонији... Ја, који сам чини ми

693 Исте рукописне белешке.

694 Исто, Београд, 6. V 1988.

се већ тада узимао приватне часове из француског, успевао сам, иако са лично муке, да разумем подоста тога – оживљава јуниор Димитријевић своје дечачке успомене. Њему је безмало увек било занимљиво оно што отац говори, поготову оно што беседи о културно-историјским знаменитостима и српским манастирима у Македонији.

– Сутрадан смо, по обичају, најпре разгледали Тетово, прошетали улицама, обишли кујунџијске радње у старом, занатском делу града. Посебно смо разгледали *Шарену џамију*, ишли до дервишког манастира *Арабат Баба* или *Серсем Али-Баба Текија*. Одатле смо жичаром потегли на Попову шапку – жуборио је Милан звонким гласом.

А онда стаде да опричава како је на тој високој планини први пут видео и доживео снег у сред лета, који смо, неколико деценија касније, сусретали скоро на сваком кораку, путујући по нордијским земљама.

– Одушевила ме је та снежна, ледовита белина у жарком јулу, или августу, сада не могу тачно да одредим... Све је уоколо бљештало и пресипало се, ту на дохват руке.⁶⁹⁵ Покушао сам да га досегнем, опипам... Али, што сам му се више приближавао, чинило ми се да се он некако удаљава, бежи, тако да сам одустао – казивао је то и сада са неким чудним узбуђењем, приподижући се са столице.

После Тетова, у предвечерње време, Сергије и Милан су стигли у Скопље, где су и преноћили.

– Изјутра, после доручка, тата је кренуо да обилази кујунџијске радње, којих је у Скопљу било повише, и да у Историјском музеју обави неке већ раније најављене и заказане разговоре, а ја сам се за свој рачун и по личном ћефу, шеткарао и мувао око Душановог моста и по чаршији. Тада сам детаљније разгледао цркву Светог Спаса са чувеним олтаром у дуборезима, које сам дотле мога да видим само на разгледницама. Дивио сам се вештини дебарских мајстора и њиховом невероватном умећу, што, чини ми се ни више година касније, путујући светом, нисам могао да видим – саопштава са пуно усхита, дочаравајући поједине детаље.

Потом Димитријевић описује одлазак до тврђаве, Даут пашиног амама, Куршумли хана, и других културно-историјских споменика које је обишао, уз претходне личне припреме и очева указивања и подсећања.

После Скопља, у касно предвечерје, стигли су у Куманово.

– Хотел у који смо се сместили, био је у центру, на самом корзоу. Са осећањем пријатности и задовољства посматрао сам доста пространу главну улицу, препуну народа, који је полако шетао, ногу пред ногу, док се уоколо ширио неповезани жамор. Млади су се проводили у ведром расположењу, са
695 Наведимо фрагмент из дигитализованог путописа *Норвешки фјордови*, које смо обилазили са Миланом С. Димитријевићем: Величанствен је и згранут поглед са искилоника и висине од преко 800 метара на страховну планинску дивљину, вечити снег, леднике и глечерске уседине,...

Воз се све више успиње и пробија кроз грдну планину, између сурластих стена, силом издељаних тако да се јасно виде камена штива и слојеви; понегде су офурисане брдске усуканости пошкропљене снеговима, а низбрдине, урезине и стеновите усеко-тине боје рђе, сведоче о мукотрпном делању и разбијању вулканских наслага...

пуно благодатности и угодности, што је допирало и до мене – приказивао је сугестивно ту веселу и наивну драж младости која додајује, осврће се и шали.

Слушајући га, помишљамо како је Милан, у настојању да ослика представу стварности коју допадљиво дочарава, уистину рођен за задовољства путовања, која тако снажно проживљава, да за то скоро да нису потребни никакви посебни докази.

Сергије Димитријевић је за ово путовање кроз Македонију, заједно са сином Миланом, планирао обилазак неколико српских манастира, а у првом реду Матејче, као и Младо и Старо Нагоричане. Иако је био врстан зналац наше средњовековне историје, посебно проучаване због нумизматике, захваљујући којој је дошао до неких нових сазнања и открића, пре поласка у ову „експедицију“, детаљније се упознао са њиховим културно-уметничким вредностима, фреско-сликарством, архитектуром и сл., али при том није залазио у то где се топографски налазе, у путну мрежу и растојања до тих локалитета, због чега су се касније појавиле извесне тешкоће.

– У Куманову тата се распитао како можемо да одемо до манастира Матејче – прича нам Милан са врло живим сећањем на бројне занимљиве појединости. – Рекли су нам да аутобусом треба да идемо до села Липкова, а оданде можемо само пешице, јер због лошег и готово непостојећег пута, нема баш никаквог превоза. При том су нам сви различито говорили колико треба да се пешачи, пошто људи имају различита знања и представе о растојањима, удаљености, километражи – додаје јуниор Димитријевић, који је после овог младалачког искуства сваку путну маршруту разрађивао, не само са културно-уметничког, естетског, сазнајног и сваког другог становишта, већ и са практично-транспортног, у погледу растојања, потребног времена и сл.

– Аутобус нас је, како су рекли, одвео до одређеног села где смо сишли. Међутим, одатле готово да није било пута, већ неке уске узбрдне богазе, са рупчагама, кривинама... Мештани који су нам показали правац, набацивали су: *Манастир је, ево, ту одмах... на сат хода...само наставите и стићи ћете...* – Милан приподиже руку као да назначава неко оближње место, и мешкољи се на шкрипавој столици.

– И ми смо пошли, шта смо друго могли? Базали смо неким брежуљкастим тереном, са заравнима, пропланцима, брдељцима, успињући се полако и уз застајкивања и освртања, а ја сам се припиткивао: *куда то кланцамо Богу иза ногу, овим брежуљцима са увалицама и по неравном беспућу*, јер се путељак једва назирао, и то понегде, по усеку и брдашцу. Очекивали смо да ћемо, чим се попнемо на следећу пространију узвишицу, угледати манастирске куполе и одахнути...

Ишли су тако, од једне до друге брдељасте закосине и заобљене главичице, од једног превоја до следећег, али од манастира ни трага. Чинило им се да се брдашца, заједно са омањим дољама, некако померају испред њих и измичу им.

– Вукли смо се споро, гегаво, а сунце је пржило све јаче и немилосрдније. Тата се кретао са великом муком, застајкивао да узме ваздух и одмори се... У једном моменту сам му предложио да одустанемо и вратимо се, што је за нас већ уморне, такође било пренапорно...

– Ти си млад, пред тобом су отворене могућности и време, а мени је ово једина прилика да видим Матејче, и ако је не искористим, вероватно га никада нећу посетити и доживети, поготову што немам намеру да се овамо поново враћам – бректаво је запињао и дахтао – приповедао нам је Милан уносећи се у појединости, као да их је изнова проживљавао.

– За нашу невољу Звезда је жарила, припека се увећавала, све је околно треперило, брдашца су нам постајала брежине, а са сваким кораком нарастала је жеђ, на шта нисмо уопште ни помишљали... Брдовит предео је бивао све пуштошнији, окомитији, а излокани путељак се повремено сасвим губио, утапао у увалице и међу наносе склада, тако да сам све мање био сигуран да смо на правом путу – открива млађани Димитријевић све до у најситније детаље.

– Били смо страховито жедни, уста сува, корава, зној лије а жеђовање потпуно несносно, пошто нисмо понели ништа од течности, очекујући да је манастир Матејче, како су нам говорили, *одмах ту негде, сасвим близу...* Оно *на сат хода*, или нисмо ваљано разумели, или нисмо схватили, понесени великом жељом да посетимо манастир – скоро се јада Милан – *Шта ако тати позли у овом беспућу?* Ни сада, док ово прича, просто не верује: како су то могли да крену у такву и толику неизвесност, нарочито после бројних различитих и врло противуречних изјава и казивања о удаљености и начину доласка до манастира.

Када су још мало поодмакли и дубоко зашли међу сада већ уморна брдашца, брегиће и брделке, сусрели су неког мало повијеног, необријаног сељака, у искрпљеним панталонама, са мршавим и кржљавим магаретом и позамашном секирицом за појасом.

– Отпоздрављајући му, питали смо га за манастир и колико још има до тамо. Пажљиво нас је загледао, одмерио, подигао руку у правцу светиње, и на наше ужасавање прословио, мешајући македонски и српски: Ево, туда, одмах, можда сат хода!“ „Зар смо тако мало одмакли?“ – питао сам се у себи – „И доле, у селу, рекли су нам исто. Колико ли је стварно далеко? Ми већ испуштамо душу на овој пеклини“...

Милан нам даље говори о ономе што нас је највише изненадило: да је сељак са магаретом оставио, макао, сав свој посао и пошао да им лично покаже где је српска богомоља. Поново се у себи вајкао: је ли то био знак његове пажње, или нешто друго?

– Када је видео како тата тешко иде и све успут дахће, стење, понудио му је да узјаше магаре, рекавши да оно може без тешкоће да носи 60-70 килограма, и много више, што је он и прихватио и жилаво магаре је „достојанствено“ теглило свој терет, без њакања.

Касније, Сергије је коментарисао, како је све време док се климао на магарцу, размишљао: шта ће бити ако се брдско магаре сруши и кљокне под великим теретом, пошто је тада имао око 105 килограма.

Сећам се да се после повратка са те експедиције по Македонији, у лесковачким породичним круговима, надаље надугачко и нашироко причало о тој авантури са стењавим, али издржљивим магаретом. Доктор Димитријевић је,

приликом нашег заједничког обиласка чувене Кеопсове пирамиде, јахао и на камили, о чему постоје фотографије.

Но, поред шало-збиљне епизоде са магаретом, млади Димитријевић се прибојавао сељака са секирицом о појасу.

– Морам признати да сам са страхом посматрао тог сасвим непознатог, кошчатог сељака, са неком врстом хладног, убитачног оруђа, који нас вода потпуно пустим, валовитим и брдељастим пределом, само њему знано куда... И чудом се чудио како је тата све то прихватио са поверењем и без сумњичавих примисли, јер у тој грдној пустошини, могло се свашта догодити – указује Милан на своје бојазни, које су појачавале и неке приближно сличне епизоде из прочитане авантуристичке литературе.

После много мука, посустајања, па и делимичног клонућа, најзад су им се на видiku појавили красни обриси манастира. Што су му се више приближавали, изгледао је све лепше, са невеликим, али врло складним куполама, стаситим дрвећем иза и допадљивим звоником... Сунце, што их је готово несносно пржило, и кињило жеђу, у одсевима је просијавало на манастирским врховима.

– Када смо се најзад домогли манастира, у њему су се сви чудили како смо се уопште упутили у ту непромишљену авантуру; јер од села до њега, било је 12 километара. А тај летњи дан је био изузетно тропски врео, запамтио сам да је у Скопљу било 39°C – прецизира и махиално прелази руком преко чела, као да се брани од сунчанице.

У манастиру Матејче су их веома лепо и домаћински прихватили, одмах им понудили хладну воду и сокове, да се освеже и окрепе, и нешто од сезонског воћа. А онда и богат и обилан ручак. Јер у тој српској богомољи, са солидно очуваним и обновљеним конаком, летовала је и обитавала једна дечја колонија.

– Како сам био веома исцрпљен и скоро сасвим изнурен и посустао, догодило се да сам убрзо након обеда, повратио све, од иначе укусног јела, што је тату забринуло. Мало је недостајало да ме ухвати сунчаница од те паклене врелине и превелике жеђи – објашњава нам Милан.

Руководство те дечје колоније и васпитачи су са пажњом и предусретљивошћу отворили придошлицама манастирске двери, са несмањеним чуђењем и поштовањем за огромно залагање који су уложили да би стигли до велелепне светиње.

– У цркву смо ушли, окружени повећом групом деце која нас је заинтересовано загледала и пратила. И дуго, врло дуго и усхићено, дивили се уметничким вредностима мајсторски рађених фресака. Њихова скоро неизрецива лепота и чаровитост била је плата за нашу повелику пожртвованост, коју смо уложили да бисмо се сусрели са њом. У праву је велики Андрић, који негде у „Знаковима поред пута“ пише о нужности да је, поред знања, неопходно и велико прегнуће. Како би се досегли, домашили врхунци онога што је лепотно до узвишености – парафразира Милан речи нашег нобеловца, чије књижевно дело високо вреднује и цени.

– Пошто је деци, васпитачима и свима окупљенима, зналачки говорио о средњовековној Србији, краљу Милутину и другим градитељима велелепних манастира, и њиховој архитектури, утицајима византијског стила, о фреско сликарству и задужбинама; посебно је надахнуто тумачио поједине мотиве и уметничке дивоте фрескописа манастира Матејче. Сви су га, заједно са мношћом, пажљиво слушали, изненађени ширином и свестраношћу његовог познавања српске средњовековне историје, сликарства, неимарских подухвата и страних утицаја.

Када је руководство дечје колоније видело какав је Сергије Димитријевић зналац историје и научник, у то време посвећен историји радничког покрета у СКЈ – уступило је манастирски цип за повратак у Куманово.

– Иако је било планирано да у Куманову спавамо само једну ноћ, пошто је тата намерио да у истом дану посетимо и Нагоричане, остали смо ту и следећу. Сутрадан смо обишли Младо и Старо Нагоричане, што је такође био изванредан и величанствен доживљај. Увече смо кренули возом пут нашег драгог, завичајног Лесковца, мало ужурбано – завршава Милан казивање о овом путовању кроз Македонију и манастире Старе Србије.

Милану је ова експедиција, по сопственом признању, остала у најдужем сећању, поред осталог и због великих напрезања, опасности и неизвесности... Али и по једном веома важном искуственом науку, који ће га пратити на свим будућим путовањима – а то је да се приликом планирања морају имати у виду сви аспекти: од питања како стићи до одређене дестинације, преко уметничке и сазнајне димензије, па до времена потребног за разгледање и, наравно, сатнице повратка.

– Цела та наша екскурзија у Матејче и Нагоричане, у великој мери је била импровизирана. Тата није знао колико му времена треба до манастира Матејче, па чак ни где се тачно налази. О свему другом имао је јасне представе: детаљно је познавао друштвено-историјски контекст настанка манастира, и шта он уметнички садржи и значи, али се, нажалост, није удубљивао у важна практична питања: како доћи до њега, како и којим превозним средствима – саопштава Милан доста оштро, критички, али и пазећи да не повреди успомену на оца.

– Том приликом сам схватио и на својој кожи осетио значај прецизног упознавања са детаљима транспорта до одређеног туристичког објекта, те планирања времена неопходног за обилазак и разгледање и, наравно, повратак... Био си сведок на заједничком путовању по Норвешкој, да сам тачно знао где и на ком месту се укрштају аутобуске линије, при обиласку фјордова, а да о томе у туристичким агенцијама скоро да ништа нису знали – завршава Милан ово своје казивање, напомињући да је о томе већ нешто написано.⁶⁹⁶

Све ово ме је подсетило на једно младалачко обилажење Преспанског и Дојранског језера у раним шездесетим годинама. Догодило се да сам, обила-

696 Поновимо овде да је Милан прецизно знао да за обилазак Норд фјорда и долазак у Мелој, постоји укрштање аутобуских линија усред нигдине, са могућностима преласка из једног у други аутобус. – Н. Цветковић, *Астроном – песник – друмовник, Милан С. Димитријевић*, стр. 342.

зећи Дојранско језеро са супругом, лепо стигао до њега у ране подневне сате, а да се нисам распитао за могућности повратка. Тада је постојала само једна аутобуска линија, она са којом сам стигао, без поподневних и вечерњих повратака. Претила је опасност да ноћ проведемо под ведрим небом да нас није прихватила група извиђача, која је ту летовала под шаторима.